

УДК 64.031

*Р. М. Скриньковський,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права, м. Львів*

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

*R. M. Skrynkovskyu,
PhD in Economics, Associated Professor of the Department of Business Economics and Information Technology,
Lviv University of Business and Law, Ukraine, Lviv*

FINANCE OF HOUSEHOLDS: THE REGIONAL DIMENSION

У науковій статті визначено сутність поняття “фінанси домогосподарств”. Розкрито процес формування фінансів домогосподарств та продемонстровано вплив фінансів домогосподарств на формування валового регіонального продукту та валового внутрішнього продукту. Здійснено аналіз доходів та витрат домогосподарств (на прикладі Львівської області) як ключових складових категорій “фінанси домогосподарств”. Розглянуто основні напрями державного регулювання доходів та витрат домогосподарств. Окреслено проблеми, що виникають на шляху регулювання процесу оплати праці як ключового напрямку державного регулювання.

The scientific article defines the essence of the concept of “finance of households”. It is discovered the process of formation of finance of household and it is demonstrated the impact on the formation of the gross of regional product and gross of domestic product. There are analyzed incomes and expenditures of households (for example, Lviv region) as a key component categories of finance of households. There are considered the main directions of state regulation of revenues and expenditures. Outlined the problems encountered on the way regulation of wages as a key area of state regulation.

Ключові слова: домогосподарство, фінанси, доходи, витрати, державне регулювання, регіон.

Keywords: household, finances, incomes, expenses, government regulation, region.

Постановка проблеми. Фінанси домогосподарств, будучи складовою фінансової системи країни, беруть активну участь у її функціонуванні. Це в кінцевому результаті позитивно впливає на зростання економіки країни. Формування фінансів домогосподарств відбувається у процесі розподілу валового внутрішнього продукту (ВВП). Однак, на сьогодні виникає досить багато проблем, пов'язаних з процесом формування фінансів домогосподарств, зокрема на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових колах питанням формування фінансів домогосподарств приділяли значну увагу у своїх працях такі відомі вчені: Нагайчук Н.Г. [1], Воробійов Ю.М. [2], Вожжов А.П., Ворошило В.В., Мірошніченко О.Ю. [6], Навроцький С.А., Петлін І.В. [8], Чепурко В.В., Опарін В.М., Поляк Г.Б., Герасименко В.О., Карпинський Б.А. та інші.

Окремі аспекти цієї проблематики потребують ретельного наукового дослідження з урахуванням діючої практики. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються питання формування фінансів домогосподарств на рівні регіонів.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження та аналіз процесу формування фінансів домогосподарств на рівні регіонів. У відповідності до мети, основними завданнями будуть:

- визначення сутності поняття “фінансів домогосподарств”;
- встановлення взаємозв'язку між фінансами домогосподарств, валовим регіональним продуктом (ВРП) і ВВП;
- аналіз доходів та витрат домогосподарств Львівської області як основних складових категорій “фінанси домогосподарств”;
- розгляд основних напрямів державного регулювання доходів та витрат домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна наукова спадщина налічує безліч визначень поняття “фінанси домогосподарств”.

Відтак, під економічною категорією “фінанси домогосподарств” слід розуміти відносини економічного характеру, мета котрих полягає у формуванні та використанні грошових коштів домогосподарств задля створення та відповідно подальшого підтримання рівня та умов життя членів домогосподарств [1, с. 102].

Фінанси домогосподарств виступають знаряддям вартісного розподілу та перерозподілу ВВП і в кінцевому результаті – визначення пропорцій споживання та заощадження [2, с. 22]

Оскільки ВВП для України є ключовим узагальненим показником, то для регіонів узагальнюючим показником є ВРП. В контексті цього, фінанси домогосподарств виступають складовою формування ВРП.

Як і ВВП, ВРП формується 3-ма способами [3, с. 23]:

- 1) виробничим способом, тобто методом доданої вартості;
- 2) розподільним способом, тобто методом розподілу доходів;
- 3) способом кінцевого використання, тобто методом сумування витрат.

Процес формування фінансів домогосподарств та відповідно його зв'язок з ВВП та ВРП представлено на рис. 1.

Рис. 1. Процес формування фінансів домогосподарств та їх вплив на ВРП та ВВП

Джерело: розроблено автором на підставі [2-4]

З рис. 1 видно, що формування фінансів домогосподарств відбувається за рахунок розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП. В процесі цього розподілу формуються доходи домогосподарств, котрі виступають джерелом формування фінансів. Наступним етапом взаємодії є розподіл фінансів домогосподарств за напрямками, тобто відбувається формування витрат, котрі в кінцевому результаті впливають на формування ВРП та ВВП.

Доходи та витрати домогосподарств є основними елементами фінансів домогосподарств. Також вони виступають основними індикаторами соціально-економічного розвитку будь-якого регіону. На рис. 2 зображено динаміку основних показників розвитку Львівської області.

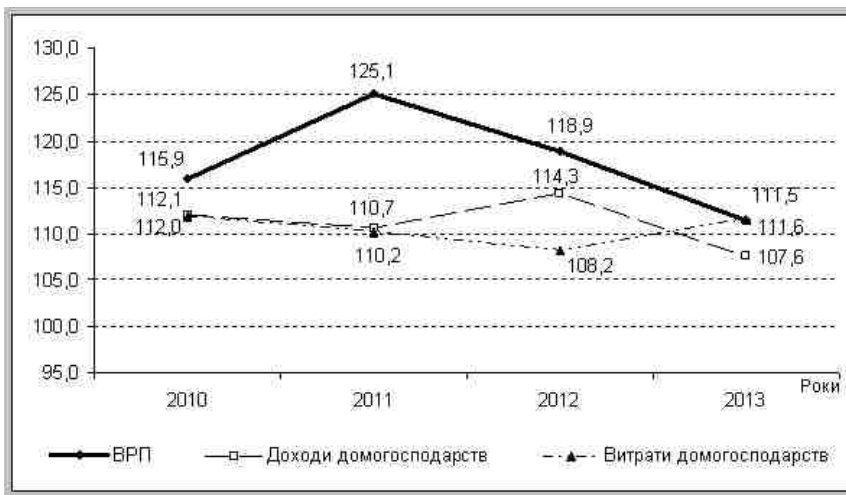

Рис. 2. Динаміка економічних індикаторів Львівської області, 2010 – 2013 рр.

Джерело: побудовано та розраховано на підставі статистичних даних [5]

Дані рис. 2 свідчать, що приріст вартості ВРП певною мірою залежить від приросту доходів та витрат домогосподарств. В результаті збільшення вартості ВРП, зростає в подальшому частка його розподілу, в т.ч. на формування доходів. А якщо відбулося збільшення доходів, то відповідно і витрати домогосподарств зростають.

Обсяг грошових доходів і витрат домогосподарств Львівської області за 2009-2013 рр. представлено у табл. 1.

Таблиця 1.
Обсяг грошових доходів і витрат домогосподарств Львівської області, 2009-2013 рр.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Грошові доходи в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	2767,9	3101,5	3431,9	3924,2	4220,5
- оплата праці	1610,9	1746,1	2021,4	2350,6	2587,2
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	80,3	189,2	144,1	129,5	130,8
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	66,4	71,3	92,7	98,1	105,5
- доходи від продажу особистого і домашнього майна	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0
- доходи від продажу нерухомості	0,0	-	0,0	3,9	-
- доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	2,8	0,0	3,4	3,9	4,2
- пенсії	705,8	759,9	837,4	977,1	1021,4
- стипендії	27,7	27,9	24,0	27,5	33,8
- допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	60,9	105,5	89,2	109,9	135,1
допомога по безробіттю	11,1	6,2	3,4	3,9	4,2
допомога малозабезпеченим сім'ям	11,1	9,3	10,3	7,8	21,1
допомоги на дітей	36,0	80,6	68,6	86,3	105,5
субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	0,0	0,0	0,0	0,0	-
інші допомоги	2,8	9,3	6,9	7,8	4,2
- грошова допомога від родичів та інших осіб	196,5	170,6	185,3	192,3	181,5
- аліменти	2,8	6,2	6,9	27,5	8,4
- інші грошові доходи	11,1	24,8	27,5	7,8	12,7
Грошові витрати	2521,2	2822,6	3110,7	3364,4	3755,7
у т.ч. споживчі витрати	2359,8	2658,9	2902,3	3145,7	3507,8
- продукти харчування та безалкогольні напої	1303,5	1467,8	1636,2	1736,0	1832,8
- алкогольні напої	52,9	64,9	68,4	70,7	78,9
- тютюнові вироби	40,3	56,5	52,9	63,9	63,8
- одяг та взуття	199,2	220,2	220,9	306,2	319,2
- житло, вода, енергія, газ та інші види палива	244,6	265,3	286,2	302,8	330,5
- предмети домашнього вжитку, побутова техніка	60,5	73,4	71,5	77,4	86,4
- охорона здоров'я	80,7	96,0	80,9	100,9	112,7
- транспорт	95,8	101,6	133,8	114,4	255,4
- зв'язок	75,6	87,5	90,2	104,3	108,9
- відпочинок і культура	32,8	45,2	43,5	50,5	63,8

- освіта	32,8	33,9	43,5	37,0	48,8
- ресторани та готелі	65,6	59,3	77,8	63,9	82,6
- різні товари та послуги	75,6	87,5	96,4	117,8	123,9

Джерело: побудовано та розраховано на підставі статистичних даних [5]

За інформацією, представленою в табл. 1, видно, що підтверджується взаємозв'язок між зростанням доходу і, паралельно до цього, зростанням витрат домогосподарств. Так, протягом 2009-2013 рр. щорічне зростання грошових доходів домогосподарств становило 11,2 %, а щорічне зростання витрат домогосподарств – 10,5 %. Однак, згідно закону Енгеля (*англ.* Engels law; *нім.* Engelsches Gesetz) [6, с. 316], із зростанням доходу зростають витрати, проте частка витрат на споживання зменшується. У даному випадку, частка витрат на споживання за аналізований період поступово скорочувалась: із 94,2 % у 2010 р. до 93,4 % у 2013 р.

Для забезпечення ефективного розвитку економіки країни та відповідно її регіонів, держава повинна здійснювати регулювання основних показників цього розвитку.

Основними методами державного регулювання доходів та витрат домогосподарств є [7]:

- законодавчий (розробка нормативної бази, що законодавчо регулюватиме доходи та витрати);

- економічний (встановлення відповідного рівня оплати праці, податків, постійне регулювання та контроль цін тощо);

- адміністративний (здійснення державного контролю ринку, розробка відповідних стандартів та контролювання процесу їх дотримання, контролювання мінімально допустимих параметрів рівня життя населення, в тому числі членів домогосподарств);

- погоджувальний (погодження між державною і членами домогосподарств щодо динаміки оплати праці та різноманітних соціальних трансферт).

Проф. Навроцький С.А. у своїй праці [8, с. 50] виділяє 4-и основних напрямки регулювання доходів домогосподарств: у сфері формування доходів домогосподарств, у сфері оподаткування, у сфері оплати праці та у сфері пенсійного забезпечення.

Регулювання доходів домогосподарств через сферу формування самих доходів відбуватиметься завдяки: активізації підприємницької діяльності; забезпеченні стабільних джерел формування доходів; збалансованому співвідношенню доходів між членами домогосподарств; збільшенні доходів тих верств населення, котрі перебувають на межі бідності; здійсненні капіталовкладень за рахунок накопичених заощаджень тощо.

Сфера оподаткування як пріоритетний напрям регулювання доходів домогосподарств повинна забезпечувати примноження обсягу доходів у неоподаткованій формі; встановлення пільг, що законодавчо обґрунтовані; встановлення прогресивних ставок оподаткування та відповідно здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства.

Регулювання оплати праці проводитиметься за рахунок встановлення досконалої методики розрахунку мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму, відповідно збільшення розміру вище вказаних показників, визначення відповідних норм та умов оплати праці, постійного вдосконалення процесу індексації доходів та відповідно безперервного контролю за дотриманням законодавства в галузі оплати праці.

Процес регулювання пенсійного забезпечення та інших видів соціальних допомог (стипендій, субсидій тощо) відбуватиметься у постійному контролі за використанням пенсійних коштів та відповідно регулюванні цього процесу, визначенні розмірів, призначених на пенсійне страхування, удосконаленні схеми надання соціальних допомог, контролюванні умов виходу на пенсію тощо.

Слід відмітити, що основним напрямом державного регулювання доходів та витрат домогосподарств серед вище перелічених напрямів є оплата праці.

В процесі державного регулювання оплати праці виникає безліч проблем, серед яких [9, с. 172]: повна відсутність контрольних дій з позиції держави стосовно оплати праці; недостатньо розвинуте забезпечення науково-методичного характеру за процесом регулювання оплати праці; недотримання чинного законодавства.

Висновки і пропозиції. На засадах опрацювання джерел [1-4; 6-9], встановлено, що фінанси домогосподарств виступають одним із основних факторів результативності фінансової системи регіонального та макрорівня. Відповідно, з боку держави повинен проводитись контроль за процесом формування та використання фінансів домогосподарств. Оскільки, доходи та витрати домогосподарств виступають ключовими елементами фінансів домогосподарств, тому державне регулювання цих показників повинно здійснюватись за напрямками регулювання самого процесу формування доходів, регулювання сфери оподаткування, сфери оплати праці та відповідно сфери пенсійного забезпечення і соціальних допомог.

Подальше дослідження цієї тематики полягатиме у більш ґрунтовному вивченні процесу формування фінансів домогосподарств.

Література.

1. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття “фінанси домогосподарств” у розрізі навчальної дисципліни “фінанси” / Н.Г. Нагайчук // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 100-105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1402/14nnguzp.pdf>.
2. Воробйов Ю.М. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави: [монографія] / Ю.М. Воробйов, В.В. Ворошило; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь: ВД “АРИАЛ”, 2013. – 231 с.
3. Базилевич В.Д. Макроекономіка: [навч. посібник] / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – К.: Атака, 2002. – 368 с.
4. Фінанси (теоретичні основи): [підручник] / М.В. Грідчина, В.Б. Захочай, Л.Л. Осіпчук та ін.; під кер-вом і за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захочая. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – К.: МАУП, 2004. – 312 с.
5. Доходи і оплата праці: Банк даних [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/16DOHODY/databasetree_uk.asp
6. Мірошніченко О.Ю. Вплив доходів на рівень та структуру споживання домогосподарств / О.Ю. Мірошніченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – Вип. 24. – С. 315-321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_42.pdf.
7. Управління трудовим потенціалом: [навч. посібн.] / [Васильченко В.С., Гриненко А.М., Грیشнова О.А., Керб Л.П.]. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.
8. Навроцький С.А. Система фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах / С.А. Навроцький, І.В. Петлін // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 48-52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_3_8.pdf
9. Синяєва Л.В. Проблеми регулювання оплати праці та шляхи їх вирішення в Україні / Л.В. Синяєва // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 171-177.

References.

1. Nahaichuk, N.H. (2014), “Utochnennia zmistu poniattia “finansy domohospodarstv” u rozrizi navchalnoi dystsypliny “finansy””, *Finansoviy prostir*, vol. 2, pp. 100-105, [Online], available at: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1402/14nnguzp.pdf>.
2. Vorobiov, Yu.M. and Voroshylo, V.V. (2013), *Finansy domashnikh hospodarstv u finansovii systemi derzhavy*, Tavr. nats. un-t im. V. I. Vernadskoho. – Simferopol, VD “ARIAL”, p.231.
3. Bazylevych, V.D. and Balastryk, L.O. (2002), *Makroekonomika*, Ataka, Kyiv, Ukraine, p.368.
4. Hridchina, M.V. Zakhozhaï, V.B. Osipchuk, L.L. and other (2004), *Finansy (teoretychni osnovy)*, 2nd ed., MAUP, Kyiv, Ukraine, p.312.
5. Ofitsiinyi sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti, “Dokhody i oplata pratsi: Bank danykh”, [Online], available at: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/16DOHODY/databasetree_uk.asp
6. Mirosnychenko, O.Yu. (2011), “Vplyv dokhodiv na riven ta strukturu spozhyvannia domohospodarstv”, *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 24, pp. 315-321 [Online], available at: http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_42.pdf.
7. Vasylchenko, V.S. Hrynenko, A.M. Hrishnova, O.A. and Kerb L.P. (2005), *Upravlinnia trudovym potentsialom*, KNEU, Kyiv, Ukraine, p.403.
8. Navrotskiy, S.A. and Petlin, I.V. (2013), “Systema finansovoho rehulivannia dokhodiv domohospodarstv u suchasnykh umovakh”, *Finansoviyi prostir*, vol.3, pp. 48-52, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2013_3_8.pdf
9. Syniaieva, L.V. (2009), “Problemy rehulivannia oplaty pratsi ta shliakhy yikh vyrishennia v Ukraini”, *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 171-177.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"